

Druhé místo jako brána k filosofii performance

Michal Šesták

KOUBOVÁ, Alice. 2019. *Myslet z druhého místa: k otázce performativní filosofie*. Praha: Akademie múzických umění v nakladatelství NAMU, 2019. 167 s.

„Ačkoliv se performativní obrat rodí v rámci filosofické reflexe a ačkoliv existuje mnoho slavných proklamací na toto téma, představa filosofie, která se s performancí v nějakém smyslu ‚zaplete‘, aniž by přišla o sebe samu, je dosud otázkou nedořešenou.“ (8)

Na konci roku 2019 vydalo nakladatelství NAMU poslední knihu doc. RNDr. Mgr. Alice Koubové, PhD., PhD., s názvem *Myšlení z druhého místa*. Alice Koubová si v této své knize vytyčuje nelehký úkol týkající se performativního obratu ve filosofii. Koubová chce totiž zkoumat principy a důsledky, které z tohoto obratu plynou, přičemž to ale obnáší zabývat se specifickým způsobem filosofického myšlení, a to takovým, kde je filosofie připravena sloužit jiné disciplíně, v tomto případě divadlu či performanci. Performativní filosofie, která touto připraveností filosofie k službě vzniká, je pak založena na myšlení z druhého místa, na myšlení, které opustilo své místo v srdci filosofie a vydalo se na druhé místo, aby mohlo spoluustavit filosofii performativní. Kniha Alice Koubové ale není pouhým nahlédnutím do toho, co to performativní filosofie je, či popisem toho, jak by měla po ustavení vypadat a co by měla dělat. Je také, jak se domnívám a naznačuji v úvodní citaci, brilantní apologií přirozené blízkosti filosofie a performance a toho, že si

právě filosofie a performance mohou být nenahraditelně prospěšné.

Aby mohla Alice Koubová ustavit své „myšlení z druhého místa“, podniká komplexní cestu skrze genealogii performance a performativity. Tuto genealogii ale Koubová k projasnění a lepšímu uchopení tématu obohacuje o vhledy do problémů výsostně filosofických, které zkoumání performance a performativity zřetelně pomáhají.

V praxi lze genealogii performance a performativity sledovat, jak sama Koubová říká, ve třech hlavních proudech, které zároveň spoluustavují performativní obrat ve filosofii. První takový proud vychází z Austinovy teorie performativu, kterou formuluje v rámci svého zkoumání řečových aktů a fungování jazyka především v knize *Jak udělat něco slovy*. Dále k tomuto proudu přirozeně patří Austinova poststrukturalistická recepce, již provádí především Jacques Derrida či Judith Butler. Druhý proud performativního obratu se pak nachází v oblasti antropologie, etnologie a psychologie u autorů jako Victor Turner nebo Milton Singer a také u divadelníků Richarda Schechnera a Peggy Phelan. Konečně třetím proudem je performanční umění samo, které kombinuje divadelní avantgardu, modernu a poststrukturalistické vlivy. Studii tohoto proudu můžeme nalézt například u Eriky Fischer-Lichte. S těmito třemi proudy ve své knize Alice

Koubová pracuje, nicméně se domnívám, že důležitým přínosem knihy je její vlastní filosofické uvažování, které předvádí a kterým doplňuje performativní filosofii samotnou a úvahy svých předchůdců a kolegů. Koubová se zabývá filosofií expresivity, pojmem hry či nestandardní filosofii (zkráceně nefilosofií) Françoise Laruelle. Následující řádky bych rád věnoval krátkému nastínění toho, jak Koubová ve své knize pomocí těchto úvah obohacuje dosažité myšlení o filosofii performance

Nejprve se Alice Koubová pouští do fenomenologické úvahy o expresivním fenoménu (který je v knize spojen i s problémem druhých myslí). Když expresivní fenomén Koubová fenomenologicky rozpracovává, dotýká se dramatického výrazu, zkušenosti existence, viditelnosti na scéně či zkušenosti aktérství a performerství/performování. Na první pohled je patrné, že fenomenologie zde mluví o praktických divadelních zkušenostech, ale také o lidské tělesnosti. Na tomto místě Koubová dochází k závěru, že když filosofické myšlení bere vážně významnost výrazu (který je nutně svého druhu performancí), tak přispívá k tvorbě významu a je otázkou po vyjednávání etického postoje ke světu i k sobě.

Dále se Koubová zabývá reflexí fenoménu hry. Na základě tradice zkoumání hry představuje Koubová hru jako sekundární samoučelnou neúčinnost, která obsahuje díky své neúčinnosti vtip, který se tak stává novým druhem smyslu. Performance je pak způsob předvádění hry – opakování hry hraním. Závěrem kapitoly o hrách pak Koubová přichází se zjištěním, že „pokud se performancí udržíme v hranicích hry, mohli bychom spolu s Rolfem Elberfeldem tvrdit, že performance je praktikováním ‚zacvičování se do světa‘, zacvičováním

se do toho, jak nakládat s hrou, která je primární ontologickou charakteristikou člověka“ (57). Toto zjištění je, domnívám se, zásadní, neboť nám ukazuje, jak (v tomto případě skrze hru) může filosofie performance nahlížet na náš život samotný, a tedy být nápomocna při jeho zkoumání a také tím pádem při jeho žití.

Neméně zajímavá pro rozvoj některých závěrů performativní filosofie je pak kapitola knihy, kde se Alice Koubová věnuje Laruellově nefilosofii. Laruelle tvrdí, že „filosofie je divadlem, které zapírá, že je divadlem, které nepoznává sebe samo jako poslední duplicitu, jako tragédii a komedii sebeopakovaní“ (138). Nefilosofie ale chce toto zapírání rušit. Nefilosofie není ani jen teorie, ani jen praxe, ale říká, že je třeba sledovat praktikování, hrané obnovené přehrávání filosofie. Nefilosofie je tedy performerstvím, obnoveným jednáním, společenským úkonem, ale i uměním. Nutně se tedy stává součástí performativní filosofie a myslí „z druhého místa“, čímž rozvíjí filosofii samu, což je cíl, ke kterému měla směřovat prvotní otázka knihy a celý koncept „myšlení z druhého místa“.

V závěru své knihy Koubová shrnuje, co vše reflexe performativního obratu ve filosofii přináší. Jde jí hlavně o to, že díky této reflexi můžeme pochopit nejednoduché mechanismy, které se účastní zjevování, ustavování, objevování a konstituování věcí, které myslíme. Dále tato reflexe, jak Koubová říká, „umožňuje zahlédnout, že v tomto procesu (reflexe) působí mnoho faktorů (tělesnost, socialita, skrytost subjektivity, normativita, herní subjunkce, subverze a tvořivost), které diskurzivní myšlení překračují, avšak specificky, z druhého místa“ (153). Když Koubová domýšlí performativní obrat (ať už pomocí reflexe pojmu hry, fenomenologie

nebo Laruellovy nefilosofie), ukazuje, že filosofie je sama performativní, že má povahu hry. Proč by se tedy nemohla stát součástí uměleckého výzkumu? Je škoda, že zatímco ve světě se filosofie stává součástí uměleckého výzkumu již celkem běžně, jak můžeme vidět například u v knize citovaných autorů, u nás je zatím proponentkou těchto výzkumů téměř výhradně právě autorka recenzované knihy.

Když se zamýšlíme, odkud filosofie vzešla a podíváme se zpět do antického Řecka, vidíme, že filosofie měla s dramatem takřka sesterský vztah. Jedním příkladem za všechny nám může být Platón, který se rozhodl věnovat se filosofii namísto dramatu, ovšem dramatickou formu dialogu si pro své spisy ponechal. V jeho podání je přeci filosofie také hrou, a to hrou, kterou rozehrává daimónský Sókratés, aby se dále posunul v myšlení. „Hravá“ forma

zkoumání tedy Sókratovi nebrání ve filosofickém poznání, možná právě naopak. Performativní obrat ve filosofii je tedy něco z mého pohledu přirozeného a neodvratného a Alice Koubová tento obrat ve své knize úctyhodně nejen zachycuje, ale i rozpracovává. Komplexní a všeshrnující struktura knihy poskytuje, domnívám se, opravdu rozsáhlý a dobře vystavěný vhled do toho, co to performativní filosofie vlastně je, a je velkým příspěvkem, možná do budoucna i jedním ze základních kamenů tohoto vědního odvětví v Čechách. Pokud se chceme ponořit do performativní filosofie a začít myslet „z druhého místa“, je kniha Alice Koubové tím pravým vstupním bodem, tou pravou branou. Pokud si tímto krokem nejsme ještě stále jisti, je kniha *Myšlení z druhého místa* důležitým argumentem proto, abychom náš postoj přehodnotili.

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as images or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.